

21. Yüzyıl Türk Operalarındaki Mitolojik Unsurlar ve Opera-Mitoloji-Sürdürülebilirlik İlişkisi

Mythological Elements in 21st Century Turkish Operas and the Relationship Between Opera-Mythology-Sustainability

Sultan Ayça SUNGUR¹ , Başak GORGORETTI²

¹Doğu Akdeniz Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Kent Arkeolojisi ve Kültürel Miras Yönetimi Bölümü, Gazi Mağusa KKTC
²Doğu Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Gazi Mağusa KKTC

Sorumlu yazar /

Corresponding author : Başak GORGORETTI

E-posta / E-mail : basak.gorgoretti@emu.edu.tr

ÖZ

Bu çalışmada 21. yy. Türk operalarındaki mitolojik unsurlar araştırma kapsamındaki örnek eserlerin librettosu (opera metni), sahnede kullanılan dekor, kostüm ve karakterlerin analizi yoluyla incelenmiş, opera-mitoloji-sürdürülebilirlik ilişkisi değerlendirilerek tartışılmıştır. İçerdiği mitolojik unsurlar bakımından 21. yy.'da bestelenmiş 3 Türk operası seçilmiştir, bunlar: “Ninatta” -Beste: Evrim Demirel, Libretto: Ahmet Ümit, Başka Bir Dünya-Beste:Selman Ada, Libretto: Tarık Günersel ve “İnanna”-Beste: Çetin Işıksöz, Libretto: Eflatun Neimetzade operalarıdır. Çalışmada “Ninatta”, “Başka Dünya” ve “İnanna” operalarında işlenmiş olan mitolojik unsurların nasıl ele alındığı, libretto’da geçen mitolojik öğelerin kültürel dayanağı, librettoda kullanılan dil, mitolojiyi ele alan operaların sürdürülebilirliğe katkısının ne olduğu sorularına yanıtlar aranmıştır. Operaların incelenmesi aşamasında besteci ve Librettistlerin de görüşlerine başvurulmuş ve görüşme tekniği ile toplanan veriler yorumlanmıştır.

Araştırmada incelenen operalarda mitolojik unsurların, besteci ve Librettistler tarafından Antik Yunan ve Anadolu’daki kadim topraklarda yaşamış olan kültürler üzerinden aktarıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan görüşmelerde insanlığın tarihini bilmeden, bugünü ve geleceği anlamaları, anlamlandırmalarının zor olduğu Librettist ve besteciler tarafından belirtilmiş, kültürel aktarımın gerçekleşmesinin ise geçmişi bilmekle olabileceği vurgusu yapılmıştır. Sanat-kültür ilişkisi ve etkileşimi, doğalarında barındırdıkları aktarım ve devamlılık özellikleri ile, sürdürülebilirliğin desteklenmesi ve sağlanmasında, gelecekte ise kültürel sürdürülebilirlik boyutunun yapılanması ve güçlenmesinde önemli rol üstlenmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, opera, sürdürülebilirlik, libretto, mitolojik unsur

Başvuru/Submitted : 03.05.2024
Revizyon Talebi/
Revision Requested : 16.06.2024
Son Revizyon/
Last Revision Received : 19.06.2024
Kabul/Accepted : 19.06.2024
Online Yayın /
Published Online : 20.06.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

ABSTRACT

This study examines the mythological elements in 21st century Turkish operas through the analysis of the librettos of the sample works within the scope of the research, the decor, costumes and characters used on stage, and evaluates and discusses the relationship between opera-mythology-sustainability. In order to examine the mythological elements they contain, 3 Turkish operas composed in the 21st century were selected, namely: “Ninatta” (Composed by: Evrim Demirel, Libretto: Ahmet Ümit), “Another World” (original title: Başka Bir Dünya, Composed by: Selman Ada, Libretto: Tarık Günersel) and “Inanna” (Composed by: Çetin Işıksöz, Libretto: Eflatun Neimezade). The study sought answers to the following questions: (i) How the mythological elements in the operas “Ninatta”, “Another World” and “Inanna” are handled, (ii) the cultural basis of the mythological elements in the libretto, (iii) the language used in the libretto, and (iv) the contribution of operas dealing with mythology to sustainability. During the analysis of the operas “Ninatta”, “Another World” and “Inanna”, the opinions of composers and librettists were consulted and the data collected through the interview technique were interpreted and used in the text.

It was concluded that the mythological elements in the operas examined in the research, were transferred by composers and librettists through the cultures that lived in the ancient lands of Ancient Greece and Anatolia. In the interviews, it was stated by the librettists and composers that it is difficult to understand and interpret the present and the future without knowing the history of humanity, and it was emphasized that the realization of cultural transfer can be achieved by knowing the past. Art-culture relationship and interaction, with their inherent transfer and continuity features, play an important role in supporting and ensuring sustainability, and in structuring and strengthening the cultural sustainability dimension in the future.

Keywords: Mythology, opera, sustainability, libretto, mythological element

EXTENDED ABSTRACT

Mythology is a set of elements that combine fantasy, politics and historicity dramatically, and bring cultural and social events together on the same platform. The connection between opera and mythology is chronological, that is, historical. People living in ancient civilizations were interested in mythology and the first operas were about mythology, which, from one perspective, can also be interpreted as a conscious choice of topics made in order to attract people’s attention to a newly emerged performing art. Starting from ancient Greek mythology, all mythologies from Rome, Anatolia, China, Mesopotamia and other cultures are still used from the first operas to today’s operas.

This study examines the mythological elements in 21st century Turkish operas through the analysis of the librettos of the sample works within the scope of the research, the decor, costumes and characters used on stage, and evaluates and discusses the relationship between opera-mythology-sustainability. In order to examine the mythological elements they contain, 3 Turkish operas composed in the 21st century were selected, namely: “Ninatta” (Composed by: Evrim Demirel, Libretto: Ahmet Ümit), “Another World” (original title: Başka Bir Dünya, Composed by: Selman Ada, Libretto: Tarık Günersel) and “Inanna” (Composed by: Çetin Işıksöz, Libretto: Eflatun Neimezade). The study sought answers to the following questions: (i) How the mythological elements in the operas “Ninatta”, “Another World” and “Inanna” are handled, (ii) the cultural basis of the mythological elements in the libretto, (iii) the language used in the libretto, and (iv) the contribution of operas dealing with mythology to sustainability. During the analysis of the operas “Ninatta”, “Another World” and “Inanna”, the opinions of composers and librettists were consulted and the data collected through the interview technique were interpreted and used in the text.

Mythology, which is one of several different cultural elements conveyed through art in general and opera in particular, also serves as a carrier of sustainability. The myths created by people from past to present to understand life have shaped the beliefs and narratives of Ancient Greece and Mesopotamia in Anatolian lands and have appeared before us in these forms. In addition to Ancient Greek mythology, which is a very extensive source, Mesopotamian mythology also gives clues about understanding culture. As depicted in the opera Inanna, Sumerian mythology included stories describing more peaceful events than Greek mythology. It is observed that Turkish operas, which focus on mythology, play an important role in the context of sustainability, especially in carrying Anatolian and Mesopotamian mythologies to the present day.

Topics such as history, religion, natural events, astrology and space, which we revisit through operas, change and transform in mythology. In this way, they not only ensure cultural continuity by obtaining a new form, but also contribute to cultural development. Mythology plays an important role in the transfer of intangible cultural heritage. Opera, on the other hand, as one of the arts that deals with mythology, is critical in preserving and sustaining the common cultural identity with the mythological elements it includes. People have always lived with mythology until today, and each person has had their own myths and fantasy worlds. The relationship and interaction in ensuring sustainability and cultural development between art and culture, as two important phenomena, will continue to accommodate their inherent characteristics of transfer and continuity into the future.

GİRİŞ

Mitoloji, 21. yüzyılda da sanat dallarında birçok sanatçıya ilham veren ve esin kaynağı olan bir kültür unsuru olarak etkisini sürdürmektedir. Görsel sanatlarda somut bir şekilde ifade edilen mitler, işitsel ve dramatik sanatlarda ise bazen soyut bazen de somut bir biçimde ortaya konmaktadır. “Mit kelimesinin etimolojik kökeni Yunanca mythos kelimesine dayanmakta ve anlatı, olağandışı hikaye anlamına gelmektedir” (Altun ve Çınaroğlu, 2020, s. 29). İnsanlığın dünyanın varoluşu ve doğanın gizemini ortaya çıkarmak amacıyla ileri sürdüğü anlatılar (Tunçay, 2023), yarattığı tanrılar ve efsaneler hikayeler aracılığıyla halk içinde yayılarak mitolojiyi oluşturmuş, tarihteki ilk operaların konuları da, tarihteki ilk hikayelerin dayandığı mitler olmuştur.

Müzik sanatında 1600’lü yıllara kadar dinsel eserlerin hakim olduğu, 1600’lü yıllardan sonra ise din dışı eserlerin bestelenmeye başlandığını ve din dışı müzik eserlerine konu olarak ise mitolojinin önemli bir kaynak olduğu görülmektedir. Halk arasında ise mitoloji, törenlerde, kutlamalarda ağızdan ağıza, dilden dile anlatılan hikayelerle aktarılmaktaydı. Varoluşu 1500’lü yılların sonuna dayanan opera, bir sanat dalı olarak, temalarını mitler ve halk hikayelerinden almıştır (Aytimur, 2022). Tarihin ilk opera eseri, bestesi Jacopo Peri’ye ait, mitolojik bir hikâyeyi konu edinen Dafne (1594) operasıdır. Mitolojiyi konu edinen ilk operalardan diğeri olan Euridice, 1600 yılında Jacopo Peri (1561–1633) ve Giulio Caccini (1550–1610) tarafından müzikleştirilen mitolojik – pastoral bir oyun olan ve librettosu şair Ottavio Rinuccini’ye ait bir operadır. 1607’de ise Monteverdi, Antik Yunan efsanesine dayanan Orfeo isimli operayı bestelemiştir, böylece mitoloji 16. yy’dan itibaren operalara girmiştir. 18. yy.’da ise, İtalya’da gelişmeye başlayan Opera Seria¹ türü Antik Yunan ve Roma mitolojisini konu edinen ciddi operalar olarak sahnelenmişlerdir. Bu yüzyılları takip eden müzik tarihi dönemleri boyunca birçok besteci mitolojiyi operalarında kullanmışlardır. Monteverdi’den Handel’e, Wagner’den Birwistle’a kadar birçok besteci operalarının konu seçimi için mitolojiye başvurmuşlardır (Benson, 2010).

Opera ve mitoloji arasındaki bağlantı kronolojik yani tarihidir. Eski uygarlıklarda yaşayan insanların mitolojiye ilgi duyması ve ilk operaların mitolojiyi konu etmesi, bir bakımdan insanların yeni ortaya çıkmış olan bir sahne sanatına ilgilerini çekebilmek amacıyla yapılmış bilinçli bir konu seçimi olarak da yorumlanabilir. Yunan mitolojisi kaynak olarak çok zengindir ve birçok operaya da konu olmuştur. Mitolojinin insana dair herşeyi içermesi aynı zamanda fantastik özellikte olması, opera bestecilerinin eserlerinde mitolojiyi kullanmasında önemli etkenlerdir. Mitoloji, fantezi, siyaset ve tarihselliğin dramatik olarak birleştiği, kültürel ve sosyal olayları aynı platformda toplayan bir özellik sergiler. Bir mitin operaya konu olmasıyla sürüyormuş gibi oluşu, mitolojinin operanın ana kaynağı olmasındaki fikirlerden biridir (Benson, 2010). Diğer yandan Stanwood (1977), güçlü ve zengin nitelikteki bir opera yapıtının gerçekçi öğelerden çok fantastik unsurlardan oluşmasının önemine vurgu yapmıştır.

Osmanlı döneminde opera ile ilk kez tanışan Türkler, özellikle İtalyan operalarını izlemişlerdir. İlk Türk operası ise Atatürk’ün İran Şah’ının ziyareti şerefine 1934 yılında Ahmet Adnan Saygun tarafından bestelenen Özsoy operası olmuştur. Özsoy operasının konusu İran Şehname destanından esinlenerek oluşturulmuştur. 1934 yılında Atatürk’ün Ankara’ya gelişi onuruna bestelenen diğer 2 opera ise Saygun’un Taşbebek ve Necil Kazım Akses’in Bay Önder operasıdır. İlk ulusal operaların ardından, 1953’te Saygun’a ait Kerem ve Aslı’nın hikayesini tasavvuf felsefesine dayandırarak işleyen Kerem operası Ankara Devlet Opera ve Bale sahnesinde sergilenmiştir. Cumhuriyet’in ilanı ve Atatürk’ün müzik devrimi ile birlikte ilk yıllarda ulusal bir anlayışla yazılan operalara sonraki yıllarda konusu efsane ve mitolojiye dayanan operalar da eklenmiştir. Midas’ın Kulakları, Karyagdı Hatun, Yusuf ile Züleyha, Ali Baba ve Kırk Haramiler, Ağrı Dağı Efsanesi Gülbahar, Gilgameş, Başka Bir Dünya, İnanna, Troya Efsanesi ve Ninatta operaları konularını masallar, destanlar ve mitolojiden almış ve sahnelenmiş olan, Türk besteciler tarafından yaratılmış Türkçe operalardır. İnanna, Gilgameş ve Özsoy operaları Mezopotamya mitolojisinden, Midas’ın Kulakları operası ise Yunan mitolojisinden esinlenerek yaratılmış Türk operalarıdır (Danışman, 2020).

Birden çok sanat dalının birleşimiyle oluşmuş olan opera için Wagner Sanatlar Topluluğu ifadesini kullanmıştır (Atak, 2007), opera birçok farklı konuyu sahnede sergilemeye olanak sağlayan bir sanattır. Edebiyat, tiyatro, resim, heykel, mimarı, dans, bale, koro ve orkestra müziğini bir araya getiren, birleştiren tek sanat eseri operadır. Dil, sanat, din ve mitler arasında kuvvetli bir bağ vardır (Çakır, 2013). Müziksel kurguya biçim veren libretto’ya, dekor, rejî, dramaturji, kostüm ve karakterlerin eklenmesiyle sahneye aktarım süreci başlar (GüleçGüleç, 2023). Operanın diğer sahne sanatlarıyla birleşerek elde ettiği güç ve bütüncüllük, sahnede mitlerin, fantezinin ve doğaüstü olayların oynanmasına fırsat tanır (Aytimur, 2022), bu nedenle mitoloji, besteciler ve Librettistler tarafından operalara konu edinmek üzere tercih nedenidir. Mitler, fanteziler, düşler müziğin dışavurumcu gücüyle sahne üzerinde ifade edildiklerinde daha somut bir etkiye neden olmuşlardır. Antik Yunan mitolojisinden başlayarak, Roma, Anadolu, Çin ve diğer kültürlerle ait tüm mitolojiler ilk operalardan günümüz operalarına kadar halen kullanılmaktadır. Aslında mitoloji, müzikle ve tiya-

¹ İtalyan operasının “ciddi” tarzı (Hunter, 1991, s.89)

troyla vurgulanan sanatsal değerlerin daha üst seviyede seyirciye yansıtılmasında ve operanın etkisini zenginleştirerek arttırmasında önemli bir olgudur. İlk Türk operalarından Ferit Tüzün'e ait Midas'ın Kulakları operasında Antik Yunan mitolojisinde yer alan tanrılar ve Frig Kralı Midas arasında başlayan bir müzik yarışmasının sonunda Kral Midas'ın kulaklarını eşek kulaklarına dönüştürdüktan sonra Kral'ın kendisini Tanrı ilan etmesiyle devam eder. Mitoloji, efsaneler ve destanlar Türk balesine de zengin birer kaynak oluşturmuşlardır, Türk balelerinin hikayelerinde sıklıkla mitolojik unsurlara rastlanmaktadır.

Bu çalışmada 21. yy. Türk operalarındaki mitolojik unsurlar araştırma kapsamındaki örnek eserlerin librettosu², sahnede kullanılan dekor, kostüm ve karakterlerin analizi yoluyla incelenmiş, opera-mitoloji-sürdürülebilirlik ilişkisi değerlendirilerek tartışılmıştır. İçerdiği mitolojik unsurların incelenmesi bakımından, 20. ve 21. yüzyıllara ait, 1963-2015 yılları arasında bestelenmiş olan, konularını masallar, destanlar ve mitolojiden almış ve sahnelenmiş olan 10 opera arasından, 21. yy.'da bestelenmiş olan 3 opera seçilmiştir, bunlar: "Ninatta"-Beste: Evrim Demirel, Libretto: Ahmet Ümit, "Başka Dünya"- Beste:Selman Ada, Libretto: Tarık Günersel ve "İnanna"-Beste: Çetin Işıksözlü, Libretto: Eflatun Neimetzade operalarıdır. Çalışmada "Ninatta", "Başka Dünya" ve "İnanna" operalarında işlenmiş olan mitolojik unsurların nasıl ele alındığı, librettoda geçen mitolojik öğelerin kültürel dayanağı, librettoda kullanılan dil, mitolojiyi ele alan operaların sürdürülebilirliğe katkısının ne olduğu sorularına yanıtlar aranmıştır. "Ninatta", "Başka Bir Dünya" ve "İnanna" operalarının incelenmesi aşamasında besteci ve Librettistlerin de görüşlerine başvurulmuş ve görüşme tekniği ile toplanan veriler yorumlanarak metin içerisinde kullanılmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel veri toplama için doküman analizi ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine başvurulmuştur. Araştırmanın ilk aşamasında opera ve mitoloji hakkında literatür taraması yapılmış, makaleler, tezler ve kitaplardan veriler toplanmıştır. Günümüz operaları içerisinde mitolojiyi konu edinen operalar tespit edilmiştir. Araştırmanın evrenini 21.yy.'da bestelenmiş ve konusu mitolojiyi içeren Türk operaları oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise "Ninatta", "Başka Dünya" ve "İnanna" operaları olarak belirlenmiştir.

Araştırma ile ilgili uzman görüşlerine başvurularak operalarda librettoların önemini altı çizilmiş ve sadece opera bestecileriyle değil eserin Librettistleri ile de görüşme yapılması sonucuna varılmıştır. Bunun paralelinde araştırmanın örnekleme içerisinde olan mitolojiyi konu edinmiş olan operaların bestecilerine ve Librettistlerine görüşme tekniği ile sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler gerçekleştirilmeden önce Doğu Akdeniz Üniversitesi Etik Kurulu'ndan besteci ve Librettistlerle yapılacak görüşmelere ilişkin etik onayı alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği önceden belirlenmiş görüşme protokolüne bağlı kalınarak gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırma aynı zamanda Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin BAP-C Projesi olarak da kabul edilmiş ve sağlanan bütçe desteği ile araştırma kapsamındaki besteciler ve Librettistlerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında İstanbul Devlet Opera ve Balesi (DOB) Kurumu'na gidilerek "Ninatta" ve "Başka Dünya" operalarının video kayıtları temin edilmiştir. "İnanna" operasının video kaydına ise Ankara DOB Kurumuna elektronik posta gönderilmesi yoluyla ulaşılmıştır. "Ninatta" ve "Başka Dünya" operalarının bazı görsellerine İstanbul DOB Kurumu'nun internet sitesinden ulaşılmıştır. "İnanna" operasının Ankara DOB Kurumunun web sitesinde görsellerine ulaşılamadığından, Ankara DOB Kurumu'na elektronik posta gönderilmesi yoluyla bazı opera görselleri temin edilmiştir. Araştırma içerisinde incelenen opera video kayıtlarından alınan ekran görüntüleri de kullanılmıştır.

Bu araştırmaya; "Ninatta" operasının bestecisi, Evrim Demirel ve Librettisti Ahmet Ümit, "Başka Dünya" operasının bestecisi, Selman Ada ve Librettisti Tarık Günersel ve "İnanna" operasının bestecisi Çetin Işıksözlü dahil edilmiştir. "İnanna" operasının Librettisti Eflatun Neimetzade ile iletişim bilgilerine ulaşılamadığı için görüşme gerçekleştirilememiştir.

Besteciler ile yaşadıkları şehirlere gidilerek yüz yüze görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde operada mitolojinin yer alış durumuna göre opera besteci ve Librettistlerine daha önceden belirlenmiş ana soruların yanında farklı ek sorular da yönlendirilmiştir. Görüşmelerde ses kaydı alınmış, ses kayıtları sonrasında dikte edilerek veriye dönüştürülmüştür. Doküman analizi ve görüşme sonucunda elde edilen veriler ışığında, bulgular yorumlanmıştır.

Ninatta

"Ninatta" operasının bestesi Evrim Demirel'e aittir, opera 2015 yılında bestelenmiştir, operanın prömiyeri İstanbul Devlet Opera ve Balesi tarafından 13 Aralık 2018'de yapılmıştır. Librettosu yazar Ahmet Ümit'e ait olup, yazarın "Ninatta'nın Bileziği" isimli romanından bir uyarlamadır. "Ninatta" operasının konusu ölümsüz bir aşktır, aşk teması

² Opera, operet, oratoryo, bale, müzikal gibi sahne eserlerinin metinlerine verilen isim. (Günersel, 2007. S.124)

ile birlikte olaylar akışı içerisinde adalet, savaş ve barış konuları da işlenmiştir. 3300 yıl önce yaşanmış olan bir yasak aşk hikayesi ekseninde gelişen ve Hitit dönemindeki olaylara yer veren opera 2 perdeden oluşmuştur. Operada, Hattuşi döneminde Hitit Panku Meclisi'nin soylu kızı Ninatta ile asil savaşçı komutan Nuvazza arasındaki aşk işlenmiştir, komutan evli ve çocukludur. Ninatta'nın çocukluk arkadaşı İnara'da Ninatta'ya aşkıdır. İnara, Ninatta'nın aşkı uğruna Nuvazza'yı düelloya davet eder ve düellonun sonunda İnara ölür. Bunun üzerine İnara'nın babası adalet için Kral'a gider ve Kral akan kana karşılık olarak Nuvazza'nın bebeğini İnara'nın babasına verir, bebek ölür ve Nuvazza'nın eşi (bebeğin annesi) intihar eder. Yasak aşkın laneti savaşa neden olur. Hitit ve Mısır arasında geçen Kadeş Savaşı, aşkın bedelini ödeyen bir kadın ve askerinin sonu, Mezopotamya topraklarında ölen binlerce insanın acısı operadan seyirciye aktarılan konulardır. Her şey bittikten sonra Ninatta'nın "Hoşgeldin Aryası" tekrar edilir, bu esnada seyirciye bu olayların gerçekten yaşanıp yaşanmadığı zamansızlık hissi olarak yansıtılmıştır. Operanın son sahnesinde iki aşkın sonunu, Librettist seyircilerin hayal gücüne bırakmıştır.

Mitoloji, "Ninatta" operasında, Arinna karakteri, Hitit mitolojisinde geçen özelliği olan Gögün Güneş Tanrıçası ile kendine yer bulmaktadır. Operanın ikinci perdesinde Nuvanza'nın "Ninatta"nın aşkı için İnara'yı öldürmesinden ve bu ölüme karşı Panku Meclisi'nin Nuvanza'nın oğlunun canını almasından sonra Ninatta ve Nuvanza kendilerini lanetlenmiş olarak bulurlar. Tekrar bir araya gelmeleri imkânsız gibi görünürken, Arinna – Gögün Güneş Tanrıçası belirir ve Ninatta'ya bir umut olan kehanetini söyler. Arinna'nın kehaneti Nuvanza ve Ninatta'nın kavuşabilmesi için, Ninatta'nın 12 halkalı bir bilezik yaptırmasını, her bir bilezik halkasını ülkenin farklı bir kentine götürmesini ve her halkanın üzerinde bir sonraki bileziği götürdüğü kentin adını yazmasını söyler. Bilezikleri 12 ayrı kente sakladıktan sonra bir yabancı gelerek tüm bilezikleri toplayarak ona getireceğini ve beklemesini söyler. Ancak üzerlerindeki lanet bu şekilde kalkacak ve Ninatta ve Nuvanza birbirlerine kavuşabileceklerdir. Tüm bu olayların mitoloji ile bağı "Ninatta" operasında, gizem, gerçeküstüçülük ve mistizmin birlikte kullanılmasıyla, epik bir anlatım imkanı sunan opera ile sanatsal bir olguya dönüşmektedir, bu da mitoloji-opera ilişkisini vurgulamaktadır. Diğer yandan doğa olaylarının o dönemin insanları tarafından gizemli bulunarak tanrılaştırılmış olması, günümüzde "Ninatta" operası aracılığıyla fantastik bir olay olarak sahneden yansıtılmıştır. Opera bu bağlamda gerçekliğin ötesinde kurguları sahnelemede esneklik gösteren özellikleri içeren bir sanat biçimi olarak da karşımıza çıkmaktadır.

"Ninatta" operasında kullanılan ana dekorun oldukça sade olduğu görülmüştür. Sahnede iki adet büyük kapı, bir adet sandalye, bir adet çalışma masası ve masanın üzerinde bir adet bilgisayar bulunmaktadır. Zamansızlık algısı ve günümüzle bağlantı kurulmaya çalışılması durumu operanın dekor ve kostüm seçiminde bağlı kılınan kriterler olarak görülmektedir. Hitit döneminde geçen "Ninatta" operasının dekorları arasında projeksiyonla yansıtılan savaş görüntülerinin ve bilgisayarın dekor amaçlı kullanıldığı görülmüştür. Büyük ebatlarda tasarlanmış Hitit tabletleri de sahneye dekor olarak yerleştirilmiştir. Bilgisayarın üzerinde olduğu masa ve sandalye, Kahin karakterinin bu dekor üzerinden rolünü oynaması zamansızlık etkisi ile günümüzde devam eden olayların benzerliği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Şekil 1. "Ninatta" Operası İkinci Perde Dekorunun Yakın Çekimi (İstanbul DOB Arşivi, 2018)

“Ninatta” operasında farklı rollere sahip mitolojik karakterlerin kostümleri incelendiğinde; Göğün Güneş Tanrıçası olan Arinna'nın günümüz kıyafetlerinden bir takım giydiği görülmüştür (Şekil 1). Kostüm seçiminde Arinna'nın mitolojik özelliğini destekleyen bir detay kullanılmamıştır. Kostüm seçiminde modern kıyafetlerin kullanılması ile zamansızlık olgusuna vurgu yapılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. “Ninatta” Operası, Arinna Karakterinin Kostümü (İstanbul DOB Arşivi, 2018)

Çok fazla diyaloga yer verilmemiş olan “Ninatta” operasında, lirik, şiirsel ve destansı bir dil kullanılmıştır. Libretto dili olarak Librettist, izleyiciler tarafından anlaşılabilir, süslü olmayan, sade bir Türkçe ile konuyu aktarmıştır. Librettist kitap üzerinde işlemiş olduğu konuyu, müzikal prozodiye uygun olarak olay akışını bozmadan opera eserinin librettosunu hazırlamıştır. Operanın hikayesi şarkılar üzerinden anlatılmıştır. Ümit, librettosuyla ilgili olarak; Hititler 'de sanatla dua, büyü ve destanın iç içe girmiş durumda olduğunu, duaları şiir gibi, yazıları da bazen şiir gibi, aynı zamanda o tapınma biçimlerinin içerisinde duanın bir şiir gibi okunduğunu belirtmiştir. Diğer yandan Komutan Nuvanza'nın koroyla birlikte Kral Muvatalli'ye (Hitit Kralı) “Fermanı Dinle” öğüdü Hitit tabletlerinden Türkçe'ye çevrilerek kullanılmıştır.

Nuvanza'nın “Fermanı Dinle” Öğüdü

Yapma ey merhametle yoğrulmuş insan,
Yapma Tanrıların sevdiği hükümdar,
Yapma elini kardeş kanına bulama.
Telepinu fermanına uy
Paylaş tahtını kardeşin Hattuşili'yle.

Operanın librettosunda yine Hitit tabletlerinde yer almış olan Hitit Antaşum Bayramı da (Bahar Bayramı) yer bulmuştur. İlkbaharda kutlanan, 38 gün süren bu bayram adını çiğdem ya da rezene bitkisinden almıştır. Kutlamalara kesin olarak I. Şuppiluliuma (yaklaşık 1355-1320) döneminde başlanmıştır. Bayramın köklerinin M.Ö. 15. yüzyıla

ulaşması da olasıdır. Söz konusu bayram hakkında bilgi veren metinlerin büyük bir bölümü III. Tuthaliya dönemine tarihlenmektedir. “Ninatta” operasında Hititçe yazılmış ve Hititçe söylenen bir arya da bulunmaktadır. Arya Antaşum Bayramı’nın nasıl olduğunu, nasıl kutlandığını kısaca Antaşum bayramının ritüelini anlatmaktadır.

Antaşum, antaşum
Lu meş a lam zu ma
Gis arkam mi Antaşum, antaşum Lu meş a lam zu ma Gis arkam mi Antaşum, antaşum
Gis huhupal Galgalturi
Appan piran Hazigkanzi Lumeş Alanzu
Giş Şatar Arantari
Taruşkanzi

Hitit uygarlığı döneminde geçen Kadeş Savaşı, Antaşum Bayramı ve Hititçe söylenen arya, “Ninatta” operasına gerçekçilik katan olaylar ve unsurlar olarak nitelendirilebilir. Ninatta’nın ümidini kestiği bir anda Arinna’nın belirerek ona öğüt vermesi, insanların yaşam içerisinde karşılaştıkları sorunlarla başa çıkma yolları arasında mitlerin ve dolayısıyla inançların olduğunu göstermektedir. Diğer yandan ise günümüz insanının da yaşamı anlamak ve yorumlamak için modern mitlere ve işlevlerine başvurduklarını görmekteyiz (Midgley, 2003). Savaş olgusu opera boyunca günümüzde de devam eden savaşlarla perdeye yansıtılan savaş görselleri aracılığıyla ilişkilendirilmiştir. Bu durum gerçekçilik katmanının yanında geçmişte de savaş ve törenlerin olduğu, tüm bu olayların insanın varoluşundan itibaren devam ettiği ve geçmiş kültürleri bilmenin insanların kültürel farkındalığını artırarak, sürdürülebilirliği de sağladığı söylenebilir. Anadolu kültürünün geçmişini opera olarak yazmak ve bestelemek sürdürülebilirlik açısından önemli olmakla birlikte genç besteci ve araştırmacılara örnek eser sunması bakımından da faydalıdır. Besteci Demirel’e göre, opera bestelemek sürdürülebilirlik açısından pragmatik, sanat özelinde ise, operalar, somut olmayan kültürel mirasın aktarımında besteci ve tüm insanlar için önemli kültür kaynaklarıdır.

Başka Dünya

Opus 55 no’lu, 2013 yılında bestelenen, sürreal bir eser olan “Başka Dünya” operasının bestesi Selman Ada’ya, librettosu ise Tarık Günersel’e aittir. Opera 2 perdedir. İlk gösterimi İstanbul Devlet Opera ve Balesi tarafından 21 Kasım 2015’te İstanbul’da Süreyya Opera Sahnesi’nde gerçekleşmiştir.

Operanın ilk perdesinde, kâr için dünyayı yaşanmaz kılan egemen güçler, dünyadan kaçarlar, başka bir gezegene yerleşirler ve hapse attıkları bir bilginden faydalanmak isterler. Yardım etmezse kızı Leyla’nın öldürüleceğini öğrenen Bilgin yardım etmeyi kabul eder. Gittikleri gezegende, Antik Yunan tanrılarından Zeus ve Hera ile karşılaşır. Tanrılar insanların onlara inanmadıklarını hissedince gezegeni değiştirmeye karar vermişlerdir. Zeus ile Bilgin’in kızı Leyla arasında yeşeren aşk Hera’nın kıskanmasına neden olur. İkinci perdede, dünyadan gelen ‘Başkan’ tanrıları yok etmeye çalışır fakat başaramaz. Operanın son sahnesinde tüm bunların Bilgin’in rüyası olduğu anlaşılır. Uyandığında Bilgin’in evine sivil görevliler gelir ve onu düşüncelerinden ötürü tutuklayıp götürürler. “Başka Dünya” operası politik bir opera olarak başlamakta, özgürlüğü anlatan bir arya ile son bulmaktadır, hür bir geleceğin sunulduğu bir final beklenirken opera gerçek hayattan tutuklanma sahnesi ile biter. Eserin finali gerçek hayatta dünyadaki bir zemine oturmakta, gerçeklik vurgusu, gerçek ve güncel sorunların yaşanması şeklinde dile getirilmektedir.

“Başka Dünya”, Sürrealizmin işlendiği önemli Türk operalarından biridir. Diğer yandan bu operada Antik Yunan tanrıları mizahi bir biçimde karakterize edilmişlerdir. Sürrealizmin bir ifade aracı olarak kullandığı mizah, bu operada Zeus, Hera ve Soytarı karakter betimlemeleriyle seyirciye aktarılmıştır. Yunan mitolojisinde gücün temsili ve insanların babası olan Zeus, “Başka Dünya” operasında ise mizahi bir şekilde ele alınmış, Antik Yunan mitolojisinde de olduğu gibi çapkın ama gücü temsil eden bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır, eşi Hera ise kadınların ve evliliklerin koruyucusu Tanrıça rolündedir. Hera’nın Zeus’un Leyla’ya olan ilgisinden ötürü onu çok kıskanması operada mizahi bir biçimde işlenmektedir.

“Başka Dünya” operasında dekor olarak Gezegenerler arası geçişler için 2 farklı kapı kullanılmıştır. Dekor olarak kullanılmak istenen görsel unsurlar projeksiyon yöntemi ile sahne duvarlarına yansıtılmıştır. Zeus ve Hera karakterleri sahnedeysen arka duvarlara Zeus ve Hera’nın heykel görüntüleri yansıtılmıştır. Sahnede işlenen konuların izleyiciler tarafından anlaşılabilmesi, mekân ve anlatılan olay ile bağlantı kurulabilmesi için uzay aracı ve astronotların görüntüleri yansıtılarak desteklenmiştir.

Şekil 3. “Başka Dünya” Operası, Arka Plana Yansıtılmış Zeus ve Hera Heykelinin Görüntüsü (“Başka Dünya” Operası Video Kaydı Ekran Görüntüsü, 2015)

Kostüm seçiminde Tanrıların sembolize ettiği varlıklara gönderme yapılmış, Zeus’a gücü temsil eden bir takım elbise ve pelerin, Hera’ya ise sembolize ettiği hayvan olan tavus kuşu tüyünden bir taç ve tüylerden yapılmış bir kıyafet giydirilmiştir (Şekil 3). Gök Tanrısı olan Zeus’un heykellerinde tasvir edildiği gibi uzun beyaz bir sakalla rol aldığı görülmüştür (Şekil 4). Bunun yanında Zeus’un giydiği kostüm renginin mavi seçilmiş olmasının yine gökyüzü, şimşek ve gök gürültüsü kavramlarına çağrışım yaptığı yargısına varılabilir (Şekil 4). Operada bir mitolojik karakter olarak belirtilmeyen Soytarı rolünün ise kostümü bakımından incelendiğinde Yunan mitolojisindeki yarı hayvan, yarı insan olduğu bilinen Satir (Kır ve Orman Koruyucusu) olduğu düşünülmektedir. Soytarı karakterinin şapkasına takılan boynuzlar, bu karakterin hayvan ve insan karışımı görünümünde bir hibrit canlıyı temsil ettiği düşüncesini uyandırmaktadır (Şekil 4). Tanrıların kostüm tasarımlarında hayvanları da tasvir etmesi, operaya daha fantastik bir etki katmıştır. Zeus’un etrafında hareket eden, sürünerek yer değiştiren karakterlere siyah, vücudu kapsayan kıyafetler giydirilmiştir. Bazen dört ayak üzerinde duran bu karakterlerin köleliği temsil ettiği düşünülmektedir. Dünya’dan diğer gezegene gelen insanlara ise (Leyla, Bilgin ve Komutan) günümüzde kullanılan kıyafetler kostüm olarak seçilmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. “Başka Dünya” Operası, Zeus, Hera ve Soytarı Karakterlerinin Kostümleri (İstanbul DOB Arşivi, 2015)

Librettosu Tarık Günersel'e ait olan "Başka Dünya" operası, Librettistin 20 yaşında yazdığı "Purple Planet" piyesinden hareketle, tekrardan düzenlenerek libretto metnine dönüşmüştür. Librettonun Türkçesi sade ve özenli bir dille yazılmıştır. Kâr, kelimesi olumsuz anlamda yarar sağlamak anlamında kullanılmıştır. "Başka Dünya" operasının Librettisti Tarık Günersel, karşılıklı diyalogların çoğunlukta olduğu kafiyeli tekrarlardan oluşan kelimeler kullanarak eserin librettosuna son halini vermiş, reçitatif bölümler de operanın içerisinde yer almıştır. Günersel, sözcükleri izleyicilerin anlayabileceği yalınlıkta seçmeye özen göstermiştir.

Librettodan operanın ana temasını anlatan örnek bir dördlük:

Nefes almak bile parayla.
Kâr uğruna bu zarar.
Kâr tutkusuna kurban dünya.
Yok olmak üzere tüm insanlar.

Librettoda argo kelimelere de rastlanmakta, ayrıca kafiye yaratmak ve mizah katmak amacıyla da konuyla ilgisi olmayan ama ahenkli olsun diye dördlüklerde konu akışını komikleştiren kelimeler de kullanılmıştır.

Hera: Rezalet!
Zeus: Felaket!
Leyla: Sefalet!
Soytarı: Sandalet!

Eser bazı özellikleriyle günümüz dünyasının gerçeklerini yansıtmaktadır, çevre bilincine dönük duyarlılık atmosferin bozulmasına dikkat çekilerek seyirciye yansıtılmıştır. Diğer yandan baskı rejimine karşı durma mücadelesi ise bu operanın politik bir özellik sergilediğini gösteren bir bulgudur. Çevre bilincine vurgu yapılarak gerçeklik algısı oluşturulmaya çalışılırken diğer yandan Antik Yunan mitolojisindeki Tanrılara biçilen roller ve görevler ile gerçeküstücülük işlenmiştir. Sürrealist ve gerçekçi yaklaşımların bir arada yansıtıldığı "Başka Dünya Operası" mitolojik öğeleri günümüzdeki olaylar örgüsüyle birleştirip, fantastik bir dünya yaratıp, opera sanatının anlatım gücünü kullanarak gerçekleştirmekte, kültür aktarımı ile sürdürülebilirliğe katkı koymaktadır.

İnanna

"İnanna" operasının bestesi Çetin Işıkoğlu'ya, librettosu Eflatun Neimezade'ye aittir. 3 perdeden oluşan eser, ilk kez Ankara Devlet Opera ve Balesi tarafından Ankara'da 2006 yılında sahnelenmiştir. Esere adını veren İnanna, aşk, bilgelik ve barış tanrıçasıdır, operadaki baş karakterdir. İnanna, Babil ve Asur'un tanrıçasıdır, Sümer mitolojisindeki adı İştardır. Opera Sümer'de geçmektedir, Sümerlerle Gutiler arasında geçen savaş ile başlar, savaşı Sümerlerin kazanmasının ardından İnanna'yla evlenmek isteyen kral oğullarından Dumuzi'yi seçer. Düğün hazırlıkları sürerken yeraltı dünyasının sahibi Parsekun "İnanna"yı kaçıtır. İkinci sahne Dumuzi'nin İnanna'yı kurtarmak için çıktığı yolculukta başına gelenleri anlatmaktadır. Dumuzi İnanna'yı bulur ve kurtarır, birlikte Sümer'e dönerler. Üçüncü perdede, halk Dumuzi ve İnanna'nın Sümer'e dönüşünü kutlar, Dumuzi kral ilan edilir. Dumuzi ve İnanna'nın düğünü esnasında Elamlar, Martullar ve Asurların Sümerlere savaş açtığı haberi gelir. Savaş haberleri nedeniyle kral oğulları tartışmaya girerler, İnanna barış çağırısı yapar. Parsekun geri döner ve İnanna'yı öldürür. İnanna ölmeden önce Dumuzi'ye olan aşkını son kez dile getirir ve insanları barışa davet eder ve ölür. İnanna'nın ölümünden sonra kin ve düşmanlığı aralarından silen kral oğulları, barış ve özgürlük adına birleşerek Sümer'i kurtarmak üzere Kral Dumuzi ile yola koyulurlar.

Aşk, bilgelik ve barışı temsil eden İnanna, kadın figürü olarak da opera boyunca güçlü bir karakter olarak sergilenmiştir. Operada gördüğümüz diğer roller ise yine Sümer mitolojisine dahil olan Utu, Dumuzi, Ereşkigal ve Ningale karakterleridir. İyi ve kötünün karakterler aracılığıyla işlendiği "İnanna" operasında, İnanna, Dumuzi "iyi" yi, Parsekun ise "kötü" yü temsil etmiş, barış ve savaş birlikte işlenmiş, karakterler üstlendikleri Tanrı rollerini ve Tanrıların temsiliyet özellikleri üzerinden sergilemişlerdir.

Dekorlarda ise Sümer uygarlığını sembolize eden canlı ve cansız varlıklara yer verildiği tespit edilmiştir. Büyük bir tapınak dekor olarak kullanılmış, tapınağın önündeki hayat ağacının üstüne barışın sembolü olan güvercin heykeli yerleştirilmiştir. Operanın büyük bir kısmında yer alan karşılıklı şekilde duran iki bayraktan birinin üzerinde yine İnanna'nın sembollerinden olan, mükemmelliğin, koruyuculuğun, Şeytan'ın ve insanlığın sembolü pentagram (beş/sekiz köşeli yıldız), diğerinde ise kanca şeklindeki kamış düğümünün yer aldığı görülmüştür. İkinci perdenin birinci tabloda dekor olarak büyük bir ağ kullanılmıştır, sahne karanlıktır. İkinci tabloda ise, Parsekun'un İnanna'yı kaçırmak için hapsediği sahnenin dekoru postmodern bir anlayışla hazırlanmıştır, dekor tapınağın bodrum katını tasvir etmektedir, eski bir garajı andırmaktadır.

Şekil 5. “İnanna” Operası Dekor (Ankara DOB Arşivi, 2006)

Kostümlerin büyük çoğunluğu eski uygarlıkların kıyafetlerine ve giyimlerine çağrışım yapacak biçimde tasarlanmıştır (Şekil 5). “İnanna” operasında Aşk ve Bereket Tanrıçası olan “İnanna” için seçilen kostümün diğer karakterlerden ayrılarak turuncu, pullu, uzun bir gece elbisesiyle daha göz alıcı ve gösterişli olduğu görülmüştür (Şekil 6). Sümer mitolojisinde “İnanna”yı temsil eden sembollerden olan güvercinin, Dumuzi karakteri kral olurken “İnanna”nın Dumuzi’ye giydirdiği pelerininin arkasına işlendiği tespit edilmiştir (Şekil 7).

Şekil 6. “İnanna” Operası, “İnanna” Karakterinin Kostümü (Ankara DOB Arşivi, 2006)

Eflatun Neimetzade “İnanna” operasının metnini, tarihsel bir olay örgüsü şeklinde yazmıştır. Eserin librettosu operanın konusunu sade bir dille aktarırken, olay akışları birbirine bağlantılı olarak yazılmıştır. Aşk, savaş ve barıştan dörtlükler içeren librettoda aynı zamanda Sümer mitolojisine dair sözlere de rastlanmaktadır. “İnanna” operasının librettosu ve mitolojik unsurlar arasında kurulabilecek en önemli bağ Sümer mitolojisine ait Tanrı ve Tanrıça isimlerinin orijinal olarak kullanılmasıdır. Aşağıdaki dörtlük Sümer mitolojisindeki Tanrılardan bahsetmektedir.

Şekil 7. “İnanna” Operası, Dumuzi Karakterinin Giydiği Kral Pelerininin Arkadan Görünümü (“İnanna” Operası Video Kaydı Ekran Görüntüsü, 2006)

“İnanna”

Büyük Tanrılar Nanna, Enki, Ninutra
İskur, Utu, Nisku, Nidaba
Nippur’da toplandık, karar aldık
Kral Enlil’e karşı açtık savaş

Operanın bestelenme fikrinin dönemin Kültür Bakanı ve Sümerolog İlmiye Çığ’a ait olması, Mezopotamya mitolojisinin Türk operalarında işlenmesi ve tarihin ilk medeniyetlerinden biri olan Sümer uygarlığını tanıtmaya bakımlarından “İnanna” Operası sürdürülebilirliğe katkı koymaktadır. Anadolu halkının kültürünü de yansıtan “İnanna” operasında aynı zamanda Anadolu kadın ve erkek kültürel özellikleri de operadaki karakterler aracılığıyla seyirciye aktarılmaktadır. Tanrıça İnanna operada da Anadolu’daki kadın kimliğinin ulviliğini işleyen, aşkın ve cesaretin sembolü, tek tanrılı dinleri dahi etkilemiş bir karakteri oynamıştır (Küçük ve Koçaslan, 2018).

“İnanna” operasındaki opera-mitoloji ilişkisini ortaya koyan önemli hususlardan biri de, Sümer panteonunda yüzlerce Tanrı ve Tanrıça bulunmasına rağmen bunlar arasında özellikle ilk çağlarda (anaerkillikten kalma bir gelenek olarak yorumlayabildiğimiz) Tanrıçaların hükmeden ve yöneten rollerde karşımıza çıkmakta olduğudur. Bu mitolojik özelliği ise, İnanna’nın kadın hükümdar ve toplum üstünde söz sahibi olduğu düşüncesi, İnanna’nın kral olacak kişiyi adaylar arasından kendisinin tayin etmesi ve kral pelerinini bizzat giydirmesi desteklemektedir.

Opera-Mitoloji-Sürdürülebilirlik İlişkisi

Sürdürülebilirlik³, 1987 tarihli Birleşmiş Milletler Brundtland Raporu diğer adıyla Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporunda, bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeksizin yerine getirmek olarak açıklanmıştır (Brundtland, 1987). Bu araştırmada sürdürülebilirlik kavramı, geçmişte insanların dünyayı ve yaşamı anlamaya dair oluşturmuş oldukları hikayelere dayalı olan mitolojiyi, günümüzde halen gücünü ve etkisini devam ettiren bir sanat dalı olan operalar aracılığıyla topluma aktararak ve geliştirerek yaşatmak olarak ele alınmıştır.

Geçmişten günümüze insanların yaşamı anlamaya dair oluşturdukları mitler, Anadolu topraklarında Antik Yunan ve Mezopotamya inanç ve anlatılarını biçimlendirdiği şekliyle karşımıza çıkmıştır. Çok geniş bir kaynak olan Antik Yunan mitolojisinin yanında Mezopotamya mitolojisi de kültürü anlamaya dair ipuçları vermektedir. “İnanna” operasında da işlendiği üzere, Sümer mitolojisi Yunan mitolojisine göre daha barışçıl olayları anlatan hikayelere yer vermiştir. Mitolojiyi konu edinen Türk operalarının sürdürülebilirlik bağlamında, özellikle Anadolu ve Mezopotamya mitolojilerinin günümüze aktarımında önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Anadolu ve Mezopotamya mitlerinin opera ile aktarımı mitolojinin tekrardan halkla etkileşimini aktif kılmasıyla, kültürel bellek, kimlik, aidiyet ve sürekliliği sağlamaktadır (Akyıldız ve Olğun, 2020). Operalar vasıtasıyla yeniden ele aldığımız mitolojide konu edinilmiş olan tarih, din, doğa

³ Sanat alanında da yok oluşa meydan okuma, sanatın taşınması ve sanatın sanatla geleceğe aktarılması (Mızıkacı, 2022)

olayları, astroloji, uzay konuları aktarıldıklarında değişip, dönüşerek, yeni bir biçim elde ederek kültürel devamlılığı sağladığı gibi kültür gelişimine de katkıda bulunmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın aktarımında rol üstlenen mitoloji ve mitolojiyi konu edinen sanatlardan biri olan opera ele aldığı mitolojik unsurlarla ortak kolektif kimliğin korunması ve devamlılığını sağlamada önemli rol üstlenmektedir.

Genelde sanat, özdele opera aracılığıyla aktarılan birçok farklı kültürel unsurdan biri olan mitoloji, sürdürülebilirlik olgusunda bir taşıyıcı görevi de görmektedir. Sanat sürekli olarak geçirdiği evrimle, dönüşen, değişen ve gelişen bir yapı sergileyerek, özünde sürdürülebilirliği barındıran bir alandır (Mızıkacı, 2022). İnsana ve yaşama dair herşeyi içeren mitoloji, hikayeler, efsaneler, destanlar üzerinden yapılan anlatılarla opera ile yaşamaya devam eden bir kültürel unsur olarak günümüzde karşımıza çıkmaktadır. Ritüellerin gelecek nesillere aktararak varlıklarını sürdürüyor olması, bireyden topluma uzanan birçok ihtiyacın bu ritüeller aracılığıyla giderildiğini göstermektedir (Celasin, 2007). Hitit uygarlığında düzenlenen törenler yapıldığı dönemdeki toplumsal birçok ihtiyaca yanıt verirken, törenlerin müziksel uygulamalar ve mitolojinin sonraki nesillere aktarılmasında da önemli bir rol üstlendiği, bunun günümüzde ise operalar aracılığıyla yapılarak sürdürülebilirliği sağladığını söyleyebilmekteyiz. Diğer yandan, günümüz dünyasında halen devam eden savaş, doğa olayları, gizemli durumlar, daha önceki çağlarda da karşımıza birçok kez çıkmakta fakat mitlere dönüşerek fantastik kurgularla halkın dilinde dolaşmaktaydı. Şimdi ise tüm bu fantezi dünyası, mitolojiyi konu edinen operalar aracılığıyla toplumla buluşmakta, birtakım festivaller, şöenler ile kültürel platformlarda yaşam bulmaktadır.

SONUÇ

Araştırmada incelenen operalarda mitolojik unsurların, besteci ve Librettistler tarafından Antik Yunan ve Anadolu'daki kadim topraklarda yaşamış olan kültürler üzerinden aktarıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan görüşmelerde insanlığın geçmiş tarihini bilmeden, bugünü ve geleceği anlamaları, anlamlandırmalarının zor olduğu Librettist ve besteciler tarafından belirtilmiş, kültürel aktarımın gerçekleşmesinin ise geçmişi bilmekle olabileceği vurgusu yapılmıştır.

İncelenen her üç opera içerisinde mitolojik unsur olarak karakterlere yer verildiği görülmüştür. Bu karakterler "Ninatta" operasında Göğün Güneş Tanrıçası olan Arinna; "Başka Dünya" operasında Gök Tanrısı olan Zeus ve Evliliklerin Tanrıçası olan Hera ve "İnanna" operasında Aşk ve Bereket Tanrıçası olan İnanna rolleridir. Operadaki mitolojik karakterlerin rol özelliklerinin, ait oldukları mitolojilerde de benzer şekilde yer aldığı sonucuna ulaşılmış, bulgularda da belirtildiği üzere özellikle Antik Yunan mitolojisinde çapkınlığı ile ünlü baş tanrı Zeus'un, operada Bilgin'in kızı Leyla'ya aşık olmasıyla, Zeus'un eşi kadın ve evliliklerin tanrıçası Hera'nın kendi evliliği ile ilgili kıskançlık yaşamasıyla ve Sümer mitolojisinde aşk ve bereket tanrıçası olan "İnanna"'nın kendisine aşık olan damat adayları ile diyaloglarıyla, operalardaki mitolojik karakterlerin ait oldukları mitolojilerdeki özelliklerinin operalarda yansıtıldığı görülmüştür.

"Başka Dünya" ve "İnanna" operalarında mitolojik karakterler anlatılmak istenen hikâyenin başrolünde karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan "Ninatta" operasında Arinna'nın başkarakter Ninatta'nın aşkına kavuşmak için olan inancını kaybetmek üzereyken ortaya çıkması ve aşkına kavuşabilmesi için "Ninatta'ya bir kehanette bulunması, günümüzde de insanların umutsuz hissettiği zor anlarında bir çözüm ve çıkış yolu aradığı gerçeğine dikkat çekmekte ve inanç ihtiyacına vurgu yapmaktadır. "Ninatta operası", içindeki mitolojik karaktere atfedilen misyon açısından incelenen diğer iki operadan ayrılmaktadır.

"Ninatta" ve "İnanna" operalarındaki karakterlerin kostümlerinde mitolojik olarak temsil ettikleri sembollerden yararlanılmadığı, "Başka Dünya" operasında tanrı Zeus, tanrıça Hera ve Soyтары'nın kostümlerinin Antik Yunan mitolojisindeki temsil ettikleri sembollerden seçildiği ve bu şekilde operanın anlatım gücünün desteklendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Operaların sahnelenişlerinde kullanılan dekorların sadece "İnanna" operasında Sümer mitolojisi ve İnanna'nın sembollerinden yararlanılarak tasarlandığı, "Ninatta" ve "Başka Dünya" operalarında kullanılan dekorların ise günümüze daha yakın, sade ve modern nesnelere seçilmiş olduğu böylece geçmiş ile günümüz arasındaki bağın zamansızlık algısı yaratılarak kurulduğu sonucuna varılmıştır. Operalarda anlatım gücünü daha da desteklemek için tanrı ve tanrıça sembollerinin "Başka Dünya" operasında kostüm olarak, "İnanna" operasında ise dekor olarak kullanıldığını görmekteyiz. Her iki şekilde de tanrı ve tanrıça sembollerinin kullanımına önem verildiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Librettistlerle yapılan görüşmeler sonucunda, opera metinlerini hazırlarlarken günümüzde hala devam eden savaş, aşk gibi konuları mitolojik unsurlar üzerinden aktararak geçmiş ve günümüz arası yaşananlardan bir bağ kurmak istedikleri anlaşılmıştır. Libretto metinleri içerisinde "Ninatta" operası içerisinde arkeologlar tarafından bulunan ve tercüme edilen orijinal Hititçe bir metin olan "Anthaşum Bayramı Şiiri" bu operayı diğer iki operadan ayıran önemli bir arkeolojik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır, bu şiir Hititlerde baharın gelişini anlatmaktadır.

Son olarak, 21.yy. operalarında mitoloji ve mitolojik öğeler, karakterlerin mitolojik tanrılardan, dekorların ise somut kültür mirasından esinlenmesi ve librettoların tarihi konulara dayandırılması ile günümüzde yaşamaya ve aktarılmaya devam edilmektedir. Özellikle librettoların tarihi konulara dayandırılmasının nedenlerini, geçmişi öğrenme, bugünü anlama ve geleceği tasarlayıp planlayarak sürdürülebilir bir yaşama dönüştürme olarak yorumlayabiliriz.

Mitler, insan bilincinin farklı süreçlerinden geçip, zaman ve mekânı aşarak insana ve insanın doğasına ait gerçekliği, simgeler vasıtasıyla ortaya koyar (Vural,2016). Bugün de inanılan, çok ciddiye alınan mitler yaşamın bir parçasıdır, insanlar bugüne kadar hep mitoloji ile yaşamış olup, her insanın kendi mitleri ve fantezi dünyası hep var olmuştur. Sanat ve kültür ilişkisi ve etkileşimi, sürdürülebilirliğin ve kültürel gelişimin sağlanmasında iki önemli olgu olarak doğalarında barındırdıkları aktarım ve devamlılık özelliklerini geleceğe taşımayı sürdürecektir.

Öneriler

Bu araştırmada 21.yy. Türk operalarındaki mitolojik unsurlar, besteci ve Librettistler ile görüşülerek incelenmiş olup, müzikal bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu operaların aynı zamanda müzikal analizlerinin yapılması araştırmacılar için yeni bir çalışma alanı olarak önerilmektedir.

Bu araştırmanın Anadolu ve Mezopotamya mitolojilerinin incelenmesi ve günümüzde SOKÜM'ün operalar, destanlar, ninniler, maniler, şiirler aracılığıyla sürdürülebilmesi için yapılacak olan kültürel miras yönetimi alanındaki çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Doğu Akdeniz Üniversitesi'nden (Tarih: 22.02.2023, Sayı: ETK00-2023-0040) alınmıştır.

Katılımcı Onamı: Yazılı hasta onamı bu çalışmaya katılan katılımcılardan alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- B.G.; Veri Analizi/Yorumlama- B.G., S.A.S.; Yazı Taslağı- S.A.S.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- B.G., S.A.S.; Son Onay ve Sorumluluk - B.G., S.A.S.; Malzeme ve Teknik Destek - B.G., S.A.S.; Süpervizyon – B.G.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazı BAPC projesi olup Doğu Akdeniz Üniversitesinden proje için finansal destek alınmıştır.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the ethics committee of Eastern Mediterranean University (Date: 22.02.2023, Number: ETK00-2023-0040).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from participants who participated in this study.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- B.G.; Data Analysis/Interpretation- B.G., S.A.S.; Drafting Manuscript- S.A.S.; Critical Revision of Manuscript- B.G., S.A.S.; Final Approval and Accountability- B.G., S.A.S.; Material and Technical Support- B.G., S.A.S.; Supervision – B.G.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The article is a BAPC project and financial support was received from Eastern Mediterranean University for the project.

Yazarların ORCID ID'si / ORCID ID of the authors

Sultan Ayça SUNGUR 0009-0000-2591-7198

Başak GORGORETTI 0000-0002-0656-0688

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Akyıldız, N. A., & Olgun, T. N. (2020). Tarihi Kentlerin Sürdürülebilir Korunmasında Kolektif Belleğin Önemi: Elazığ-Harput Kenti Örneği, *Geleceğin Dünyasında Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar 2020 Mimarlık ve Tasarım / I*, (Ed: A. Erçetin, D. Aydemir), Bursa: Ekin Yayınevi.
- Altun, I., & Çınaroğlu, M. (2020). "Tarihin Sonu" Olgusu ve Eskatologya Mitleri. *Milli Folklor Dergisi*, 16(128), 28-40.
- Atak, P. (2007). Çağdaş Türk Bestecilerinin Operalarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Aytımur, R. G. (2022). Türk Opera Eserlerinin Metinlerinde Yer Alan Fantastik Öge ve Unsurların İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 17, 6. 10.7827/TurkishStudies.62743

- Benson, S. (2010). Fairy-Tale Opera and the Crossed Desires of Words and Music. *Contemporary Music Review*, 29(2), 171-182. <https://doi.org/10.1080/07494467.2010.534925>
- Brundtland, G. H. (1987). Ortak Geleceğimiz Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.
- Celasin, C. (2007). Orta Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne Anadolu Müzik Kültürü'nün Analizi, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Çakır, E. (2013). Akademik Dünyanın Kentsel İmgelerinden Mitolojik Simgelerine Üniversite Logoları. *Millî Folklor Dergisi*, 97, 53-69.
- Danışman, B. (2020). Türk Opera Sanatında Mitolojinin Yeri – Nevid Kodallı'nın “Gilgames Operası”nın, “Gilgames Destanı” ile Karşılaştırılması ve İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi.
- Güleç, İ. Ş., & Güleç, E. S. (2023). Gilgames Destanının Çağdaş Yorumu: Nevid Kodallı ve Ahmed Adnan Saygun'un Gilgames Operaları. *Conservatorium*, 10(2), 27-38. <https://doi.org/10.26650/CONS2023-13>
- Günersel T. (2007). “Şiir & Libretto....biraz da hayat”. *Sanat Dünyamız*, 102, 124-125.
- Hunter M. (1991). Some representations of opera seria in opera buffa. *Cambridge Opera Journal*, 3(2), 89-108. doi:10.1017/S0954586700003426
- Küçük, D., & Koçaslan, G. (2018). Türk Operalarında Tarih Öncesi Anadolu Medeniyetlerinin İzleri: Gilgames ve “İnanna” Operaları. *Azerbaijan National Conservatory*, 264-270.
- Midgley, M. (2003). *The Myths We Live By*. London: Taylor & Francis.
- Mızıkacı, M. (2022) (Ed.). Dünya senin ellerinde “Sürdürülebilir sanat kavramına bir bakış”. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Stanwood, P. G. (1977). Fantasy and fairy tale in twentieth-century opera. Mosaic: An Interdisciplinary. *Critical Journal*, 10(2), 183-195. <https://www.jstor.org/stable/24780291>
- T.C. Kültür Turizm Bakanlığı (2017). “Ninatta”, İstanbul: İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü Yayınları.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2006). “İnanna”, Ankara: Ankara Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü Yayınları.
- Tunçay, B. (2023). Tarık Günersel'in hayatı ve sanat anlayışı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Atf Biçimi / How cite this article

Sungur, S. A., & Gorgoretti, B. (2024). Mythological Elements in 21st Century Turkish Operas and the Relationship Between Opera-Mythology-Sustainability. *Konservatoryum – Conservatorium*, 11(1), 177-190. <https://doi.org/10.26650/CONS2024-1477782>